

## MAKTABGACHA YOSHDGI BOLALARDA TRIZ MODELLASHTIRISH TA'LIM TEXNOLOGIYASINI QO'LLASH ORQALI AQLIY QOBILIYATLARINI O'STIRISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Termiz davlat pedagogika instituti

Maktabgacha ta'limda tarbiyani  
tashkil etish kafedrası o'qituvchisi

**Erkinova Mehriniso Ro'ziboy qizi**

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada Maktabgacha ta'lim tashkilotining o'quv jarayonida TRIZ elementlaridan foydalanish bo'yicha ish bosqichlari, TRIZ elementlari bilan darslar Bolalar bog'chasida o'qitishning eng keng tarqalgan shakllaridan biri bu dars ekanligi. Ushbu dars shakl tanish va qulay, chunki u butun bolalar guruhini qamrab olishi mumkin ekanligi yoritib o'tilgan.

**Kalit so'zlar:** Maktabgacha ta'lim; TRIZ elementlari; maktabgacha yosh; shart- sharoit; dars shakllari; amaliy tajribalar; ta'lim texnologiyasi.

**Abstract:** This article discusses the stages of work on the use of TRIZ elements in the educational process of a preschool educational organization, lessons with TRIZ elements. One of the most common forms of teaching in kindergarten is a lesson. This lesson form is familiar and convenient, as it can cover the entire group of children.

**Keywords:** Preschool education; TRIZ elements; preschool age; conditions; lesson forms; practical experiments; educational technology.

**Аннотация:** В данной статье рассмотрены этапы работы по использованию элементов ТРИЗ в образовательном процессе дошкольной образовательной организации, занятия с элементами ТРИЗ являются одной из наиболее распространенных форм обучения в детском саду. Подчеркивается, что данный формат урока привычен и удобен, поскольку может охватить всю группу детей.

**Ключевые слова:** Дошкольное образование; элементы ТРИЗ; дошкольный возраст; условия; формы урока; практический опыт; образовательные технологии.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan TRIZ tizimi bo'yicha ishlar bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak. Maktabgacha ta'lim tashkilotining o'quv jarayonida TRIZ elementlaridan foydalanish bo'yicha ish bosqichlari: Birinchi bosqichning maqsadi - bolani hamma joyda o'rab turgan qarama-qarshiliklarni topish va farqlashga o'rgatish. Gul va daraxt o'rtasida qanday umumiylik bor? Plakat va eshik o'rtasida qanday umumiylik bor? va boshq. Ikkinchi bosqichning maqsadi - bolalarni fantaziya qilishga, ixtiro qilishga o'rgatish. Masalan, qulay va chiroyli yangi stulni taklif qilish taklif qilindi. Faqat saqich qutilari bo'lgan cho'l orolida qanday omon qolish mumkin? To'rtinchi bosqichda bola olingan bilimlarni qo'llaydi va muammolarning nostandart, original echimlaridan foydalanib, har qanday qiyin vaziyatdan chiqish yo'lini topishni o'rganadi.

Keling, har bir bosqichda faoliyat va mumkin bo'lgan usullarni batafsil ko'rib chiqaylik. 1-bosqichda siz bolalarni "Yaxshi-yomon" o'yinidan foydalanib, ko'rib chiqilayotgan ob'ektlar, hodisalarning qarama-qarshi xususiyatlarini topish va shakllantirishga o'rgatishingiz mumkin. Keling, eng oddiy mashhur "yomg'ir" so'zini olaylik. Yaxshi: Qurbaqalar zavqlanishadi. Hamma narsa o'sadi. Yomg'irda qo'shiq yozish yaxshi. Hamma narsa tozalanadi va yuviladi. Bahor keladi. Ko'lmaklardan o'ting. Kauchuk etiklarda yuring. Qo'ziqorin yomg'iri. Kamalak. Daryolar oqmoqda. Yugurish tomchilaridan, oynada chiroyli naqshlar. Yomon: Olov yoqmang. Namlik yuqori. Yomon ko'rish. Siz shamollashingiz mumkin. Siz yurolmaysiz. Rejalarni buzadi. Shovqinli. Kir. Kiyim-kechak xarajatlari. To'fon. Bunday o'yin asta-sekin bolalarni atrofdagi dunyodagi qarama-qarshiliklarni tushunishga olib keladi. "Aksincha" o'yinida qarama-qarshi ma'nolarni qabul qilish yaxshi o'zlashtirilgan. Bu o'yin 3 yoshdan boshlab bolalar tomonidan idrok qilinadi. Birinchidan, biz bolalarga ma'nosi (funktsiyasi) qarama-qarshi bo'lgan so'zlarni tanlashni o'rgatamiz. Bolalar

qarama-qarshiliklarni aniqlashni va tizim operatoridan foydalanishni o'rgangandan so'ng, biz TRIZ-RTVda ishning 2-bosqichiga o'tamiz.

Prinsipial yangi yechim topishga psixologik inersiya to'sqinlik qiladi, hatto chaqaloqlarda ham bor. Savolga birinchi javob: Kolobokni qanday saqlash kerak ”- Tulkini o'ldiring. Shuning uchun bolalarning tafakkurini erkinlashtirish, fantaziya, tasavvurga erkinlik berish va shu bilan birga masalani hal qilishning ma'naviy tomoniga e'tibor berish kerak. Bu juda muhim, chunki tajovuzkor ma'lumotlarning kuchli oqimi tashqaridan bolalarga qaratilgan va birinchi javoblar tajovuzkor javoblar: o'ldirish, sindirish, haydash va hokazo. Muammoning holatida, qarama-qarshilik sifatida biz Savolning axloqiy tomoni: tulkiga zarar etkazmasdan kolobokni qanday saqlash kerak. Bolalar bilan ishlashning 3-bosqichida biz ertak masalalarini yechamiz, ertak to'qamiz. Faqat hamma ertaklar yozilgan yoki aytilgan deb o'ylamang. Siz xohlagancha yangi hikoyalar o'ylab topishingiz mumkin. Ammo ertaklarni tuzishdan oldin bolalarga ertak muammolarini qanday hal qilishni o'rgatish tavsiya etiladi. Qiyin ahvolga tushib qolgan ertak qahramonlariga yordam berishga harakat qilamiz. Muammoni hal qilish ko'pincha resurslarni aniqlash va ulardan foydalanishga bog'liq, bolalar ideal yakuniy natijaga intilishadi. Shunday qilib, olingan bilimlarga, sezgiga tayanib, nostandart, original echimlardan foydalangan holda, bolalar qiyin vaziyatdan chiqish yo'lini topadilar. TRIZ elementlari bilan darslar Bolalar bog'chasida o'qitishning eng keng tarqalgan shakllaridan biri bu darsdir. Ushbu shakl tanish va qulay, chunki u butun bolalar guruhini qamrab oladi. Biroq, darslarni tashkil qilishning an'anaviy yondashuvlari har doim ham qiziqarli va hayajonli emasligiga rozi bo'lish mumkin emas, lekin agar ularga tubdan yangi ko'rinish berilsa, ularni qiziqarli qilish mumkin. Bolalar passiv bo'lishga majbur bo'lganda (o'tirish va tinglash) yoki taklif qilingan materialda hech qanday yangilik bo'lmasa (men buni allaqachon eshitganman) sinfda zerikib ketishadi. Shuning uchun o'qituvchining o'z oldiga qo'yadigan asosiy vazifasi yangi bilimlarni etkazish emas, balki qidiruv faoliyati, yaxshi tashkil etilgan jamoaviy fikrlash, o'yin va treninglar orqali mumkin bo'lgan ma'lumotlarni mustaqil ravishda olishni o'rgatishdir.

Nafaqat sifatli, balki qiziqarli o'quv jarayonini ta'minlaydigan vositalardan biri bu TRIZ va RTV texnologiyalari usullariga asoslangan ijodiy vazifalar tizimidir. Agar quyidagi qoidalarga muvofiq qurilgan bo'lsa, darslar yanada qiziqarli bo'ladi: Axborotning minimal aloqasi, maksimal fikrlash. Muammoli vaziyatlarni muhokama qilishni tashkil etishning optimal shakli aqliy hujumdur. Tizimli yondashuv (dunyodagi hamma narsa o'zaro bog'liq va rivojlanishda har qanday hodisani hisobga olish kerak). Bolada mavjud bo'lgan barcha aqliy operatsiyalar va idrok vositalarini bilish jarayoniga kiritish (tahlilchilar, sabab-oqibat xulosalari va mustaqil ravishda tuzilgan xulosalar, mavzu-sxematik ko'rinish va boshqalar). Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan mashg'ulotlarni loyihalash jarayonida quyidagi ketma-ketlikka rioya qilish tavsiya etiladi: kompleks - tematik rejaga muvofiq dars mavzusini tanlash. O'qituvchi faoliyati asosida qaysi dastur yotishi muhim emas; dars turini aniqlash (aniq metodika yoki murakkab variantni tanlash). E'tibor bering, integratsiyalashgan yondashuv bolalarning eng katta faolligini va ularning tanlash erkinligini ta'minlaydigan ish shaklidir. Bundan tashqari, murakkab dars ajralmas bo'lgan samarali faoliyatda materialni mustahkamlash va mulohaza yuritish mavjud; dastur mazmunini shakllantirish; turli xil o'qitish vositalarini tanlash; xulosa tuzish. TRIZ RTV texnologiyalaridan foydalangan holda darslarni qurishda turli xil yondashuvlar mavjud: bitta algoritmik zanjir asosida dars qurish (bu holda darsning asosiy mazmuni ijodiy masalani hal qilishdir) yoki an'anaviy tarkib bo'yicha alohida vositalardan foydalanish. Birinchi variant texnologik jihatdan ilg'or, ikkinchisi yangi boshlanuvchilar uchun qulayroqdir. Kun davomida maktabgacha yoshdagi bolalar bilan individual ishlashda foydalanish uchun texnikalar, o'yinlar va treninglar ro'yxati. (Ertalabki qabul, yurish vaqti, asosiy rejim lahzalari orasidagi tanaffuslar, kechqurun). Nutqni rivojlantirish uchun ijodiy fikrlashni faollashtirish usullaridan foydalanish: Katalog usulidan foydalanib ertak yozish (barcha yosh guruhlari uchun); Tizimlarning xususiyatlari va tuzilishi haqidagi tushunchalarni o'zlashtirish uchun nutq xarakteridagi o'yinlar va treninglar o'tkazish; Dialektik qonuniyatlarning mohiyatini o'zlashtirish uchun o'yin va treninglar o'tkazish; MFI asosida yaratilgan fantastik tasvirlarning og'zaki tavsifi; Oddiy fantaziya texnikasi yordamida moddiy

dunyo ob'ektini og'zaki o'zgartirish; Qidiruv maydonini toraytirish uchun muammolarni hal qilishni o'rganish bo'yicha bolalarning kichik kichik guruhlar bilan treninglar.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan individual ishlashda ijodiy fikrlashni, vizual faoliyat elementlari bilan o'yin va treninglarni faollashtirish usullaridan foydalanish: Blotografiya; Threadography; Barmoqografiya; Shtamplar va shablonlar bilan rasm chizish; Kollajlar yaratish. Morfologik tahlil usuli yordamida fantastik belgilarni chizish (Kichik guruhda bolalar o'ylab topishga yordam beradi, o'qituvchi chizadi, bolalar rang berishga yordam beradi. Kattaroq yoshda bolalarning o'zlari chizadilar yoki sxematiklashtiradilar). Chizma elementlari bilan o'yinlar va treninglar o'tkazish: "Xat yeyuvchidan xatni saqlang" (syujet tasviriga harflar va raqamlarni chizish). "Identikit" - boshqa qahramonlar qismlarining kombinatsiyasidan (o'rta va katta guruhlar uchun) fantastik qahramon obrazini yaratish. "Kimning izi" - tasodifiy tasvirlarga asoslangan assotsiativ zanjirlar. "Kalyaka" - chiziqli yoki rasm chizish, undan keyin mazmuni haqida hikoya. TRIZ va RTV texnologiyalaridan boshqa faoliyatda foydalanish: Taklif etilgan boshlanish bo'yicha ertak ixtiro qilish. Erkin tanlangan mavzuda hikoya yozing. Hodisani rivojlanish ketma-ketligida aks ettirishga, alohida hodisalar o'rtasidagi munosabatni o'rnatishga o'rgatish. Tasvirlangan holatlarga "kirish" ni o'rganing. Tasvirlarni gavdalantirish uchun tegishli ekspressiv va vizual vositalardan foydalanishni o'rganing.

Qahramonlarga fantastik xarakterdagi harakatlar (xususiyatlar) berish. Ertaklardan olingan vaziyatlarni o'zgartiring. Mashhur ertak qahramonlariga ularga xos bo'lmagan fazilatlarni berish (mehribon Baba Yaga, saxiy tulki). Yangi tasvirni yaratish uchun o'zgartirishning yangi usullarini qo'llash orqali. Bolalarni nafaqat o'zgartirishga, balki o'zgartirishga, oldingi bilimlarni yangi kombinatsiyalarga birlashtirishga va shu asosda nisbatan yangi (bola uchun) tasvirlar va majoziy vaziyatlarni yaratishga o'rgatish. Taassurotlarni o'zgartirishning yangi usullarini qo'llashni o'rgatish - odamlarga fantastik xarakterdagi harakatlarni berish, kichik o'zgarishlar bilan ertaklardan alohida parchalarni olish. Musiqa, badiiy so'z, tasviriy

faoliyat yordamida tasvirni idrok etishga o'rgatish. Ob'ektlar va hodisalarning xarakterli, muhim xususiyatlarini kuzatish, tahlil qilish, ajratib ko'rsatish, ularni umumlashtirish va qarama-qarshi xususiyatlarni aniqlash qobiliyatini rivojlantirish. Istaklaringizni cheklash, maqsadingizga erishish yo'lida turgan to'siqlarni engib o'tish qobiliyatini rivojlantiring. Ertaklar, chizmalar, qo'shiqlarni tahlil qilish orqali musiqa, rasm, adabiyotga muhabbat va qiziqishni rivojlantirish. Iqtidorli tafakkur sxemasidan va “Yaxshi – yomon” o'yinidan foydalanish, predmetlar, hodisalar belgilarini solishtirish, maketlar, chizmalar yasashga o'rgatish. Bolalarda tizimli fikrlashni shakllantirish uchun o'yinlar va treninglar.

### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miramonovich Mirziyoev tamonidan qabul qilingan «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» PQ-2707-sonli Qarori. 2016 yil 29 dekabr. [www.lex.uz](http://www.lex.uz)
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 12 apreldagi “Maktabgacha ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida” PQ-5071-son Qarori. [www.lex.uz](http://www.lex.uz)
3. Mirziyoev Sh.M. “Yangi O'zbekiston strategiyasi” -T.:—O'zbekiston, 2021. 23-bet.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning “O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida” PQ-4312-son Qarori. Toshkent sh., 2019 yil 8 may. [www.lex.uz](http://www.lex.uz)
5. В. Стивен Барнеттнинг “Компенсацион эрта болалик таълимининг афзалликлари”. <https://www.Jstor.org/стабильный/145736>
6. Q.Ж.Мирзаев, М.Қ.Пардаев, О.М.Пардаев “Хизматлар соҳаси иқтисодиёти”. Ўқув қўлланма. “ИQTISOD-MOLIYA”, 2014 йил. 384-б.
7. Н.Р.Шаропова “Мактабгача таълим хизматлари бозорида маркетинг тадқиқотларини такомиллаштириш” номли Автореферати. Тошкент. 2021 й

8. M.Q.Aytbaevaning “Maktabgacha ta’lim tas’hkilotlarini jihozlash: muammo va yechim” Applied Sciences and Yeducation Hosted from Berlin, Germany.  
<https://conferencea.org> August 30th 2022